

pa s svojo poravnalno ponudbo propadli, da si bi bila umestna in v prid vsem prizadetim, le ker ne bi znali dosti prepričevalno nastopati. V drugem primeru bi bila nevarnost, da bi se postopalo precej šablonsko in bi izvedenci brez sodelovanja upnikov stali nekako pod vplivom dolžnika. V obeh primerih bi upniki imeli vtis, da so o razmerah dolžnika slabo podučeni in bi po par bridkih skušnjah odklanjali vsako četudi morda pravično in zanj ugodno poravnavo. S tem bi postala institucija poravnave izven stečaja nepraktična in nepotrebna in bi nastopilo zopet ono stanje, ki obstoja sedaj, ko sploh nimamo poravnalnega reda in se izvedejo poravnave izvensodno ali pa šele tekom stečaja. Za naše razmere je torej v vladnem načrtu zasnovani sistem najboljši in gre le vsestransko povzdigniti vpliv upnikov kot faktorja, ki ima največji interes na tem, da se doseže v vsakem primeru poravnava, ki ustreza dejanskim imovinskim razmeram dolžnika. Brez smotrenega sodelovanja upnikov bo pa vsak poravnalni red odrekel. Zakon more upnike ščititi le toliko, da prisili dolžnika, čim prej predlagati otvoritev postopanja, da po možnosti obrezuspeši fraudulozna dejanja dolžnikov pred uvedbo in po končanem postopanju in da daje upnikom možnost, da se morejo sami uspešno ščititi.

Franc Klein: Govori, predavanja, članki, pisma.

Dr. M. Škerli.

Ime Franca Kleina je pri nas spojeno s civilnimi procesnimi zakoni. Mnogo manj znano je njegovo drugo legislativno, znanstveno in socialno delo, pa mislim, da zasluži mož, čigar temeljne ideje o civilnem procesu še vedno dalje prodirajo v svet, da se o priliki tridesetletnice, odkar imamo novi proces, nekoliko bližje seznanimo z njim. Priliko za to dajejo »Govori, predavanja, članki, pisma«¹, ki sta jih v smislu Kleinove

¹ Franz Klein: Reden, Vorträge, Aufsätze, Briefe. Dva zvezka, XXIII — 1123 strani; Manzschke Verlags- und Universitätsbuchhandlung Wien 1927.

oporoke iz l. 1915. zbrala in izdala senatni predsednik dr. Josef Friedländer in njegova soproga, dolgoletna pokojnikova prijateljca.²

Zbirko uvaja kratek opis življenja, sestavljen nekako do konca l. 1916. po pokojniku, dopolnjen po izdajateljih.³ Snov sta izdajatelja razdelila po tvarini v poglavja: 1. pravo (procesno, državljansko, kazensko, splošna vprašanja), 2. socialna politika (splošna vprašanja, skrb za mladino, stanovanjska reforma, dedna stavbna pravica), 3. politika, 4. narodno gospodarstvo, 5. vojna, 6. mir in društvo narodov, 7. ustava (Avstrija), 8. priklonitev Avstrije k Nemčiji, 9. razno, 10. osebe (zlasti Stein-

² Nikakor nista ta debela zvezka vse, kar je ostalo po Kleinu razen procesnih zakonov, materialij k njim in priročnih (Manzovih) izdaj o njih. V uvodu je navedenih okroglo 120 deloma večjih del, večinoma pa krajših člankov v raznih strokovnih in političnih listih, ki niso sprejeti v pričujočo zbirko. Od teh naj omenim le najznamenitejša dela: Die schuldhaftige Partheihandlung (1885); Sachbesitz und Ersitzung (iz rimskega prava, 1891); Pro futuro (1891, to delo je povzročilo poziv Kleina v justično ministrstvo); Vorlesungen über die Praxis des Zivilprozesses (1900, pri nas najbolj znano Kleinovo delo); Die neueren Entwicklungen in Verfassung und Recht der Aktiengesellschaften (1904); Das Organisationswesen der Gegenwart (1913); Die wirtschaftlichen und sozialen Grundlagen der Erwerbsgesellschaften (1914); Die Haager Beschlüsse über das einheitliche Scheckrecht (1914); Der Zivilprozess Oesterreichs, 1927 (izšlo po smrti dopolnil Friedrich Engel).

³ Klein se je rodil leta 1854. na Dunaju; habilitiral se je leta 1883; leta 1891. je bil pozvan v justično ministrstvo, kjer so mu poverili delo za nove procesne zakone. Leta 1895. je bil že sekijski načelnik, isto leto je postal honorarni profesor za rimsko in civilno pravo, poznejše pozive na razne nemške univerze je odklanjal, da je mogel provesti procesne zakone v prakso, zato je tudi leta 1897. odklonil ministrski portfelj. Leta 1905. je postal vodja justičnega ministrstva, leta 1906. justični minister (v to dobo spadajo čekovni in avtomobilski zakon in zakon o družbah z omejeno zavezo, pripravljali so se: novelacija o. d. zakona, zakon o zavarovalni pogodbi, prekladni red, kaz. zakonik in zakonj za zaščito mladine.) Novembra 1908 je Klein zapustil ministrstvo. Poslej se je udeleževal v gospodski zbornici in publicistično. Leta 1916. je bil par mesecev zopet justični minister. Po prevratu je šel v politiko, pa je pri volitvah 1919 propadel. Bil je potem član avstrijske delegacije v Senžermenu. Zadnja leta je delal za pravno in politično zблиžanje in združitev Avstrije in Nemčije. Jeseni 1923 ga je zadela kap, po ponovnih napadih je umrl 6. aprila 1926.

bach, Unger, Grünhut), 11. pisma. Že ti naslovi pričajo, kako vsestranski je bil Klein, sicer pa se vidi, da je razdelitev nepopolna, ker ni izvršena po doslednem načelu, mešan je snovni vidik s kronološkim, v spisih o vojni in politiki itd. pa so povsod načeta tudi pravna, zlasti pa narodno - gospodarska in socialna vprašanja. V resnici je silno težko Kleinove spise urediti kakor koli po snovi, kajti ravno zaradi svojih univerzalnih interesov se Klein redno z nobenim vprašanjem ni bavil samo z ene strani. Reče se lahko k večjemu, da so v mlajši dobi prevladovali pravni, v srednji dobi narodno - gospodarski in socialnopolitični, v zadnji dobi politični vidiki. Za spoznavanje celega moža in njegovega dela bi bila torej morda najboljša zgolj časovna ureditev in človeka Kleina bi pri tem še posebno osvetljevala pisma iz dotične dobe.⁴

Človeško je, da niso vsa priobčena dela — okoli 120 — enake vrednosti. Zlasti v političnih govorih in člankih Klein gotovo ni dosegel svoje običajne višine. Saj je nam drugorodcem težko, pravilno in pravično oceniti to stran, ali reči vendar smemo, da je, dasi ni kazal tako izrazitega nasprotstva zoper nemške narode bivše Avstrije, kakor mnogi drugi, v obče vendar le mnogo premalo razumeval težave in težnje Slovanov v bivši Avstriji, da je za Nemce — prikrito — zahteval poseben položaj, pri tem pa, ne v besedi, pač v stvari prezrl razvoj Slovanov. Ne bomo mu pa zamerili, da je kot avstrijski Nemec toplo obžaloval stisko in nesrečo svoje domovine (Nemške) Avstrije tekom mirovnih pogajanj in po Senžermenski pogodbi, dasi pri tem ni bil baš pravičen slovanskim («nasledstvenim») državam,⁵ in prav tako ne, da je rešitev

⁴ Te težave sta seveda čutila tudi izdajatelja sama (predgovor); pisma so citirana na mestih, kamor časovno spadajo.

⁵ Za Kleinovo politično prepričanje posebno značilni so članki in govori: *Die Krise des Internationalismus* iz dec. 1914, zlasti str. 607 (tu je zmo, da bodeja oba vzroka vojne, namreč nacijonalizem in gospodarska ekspanzija, preživela vojno), *Ein Gedenktag der Deutschenverfassung* (1917), *Das Recht der Selbstbestimmung* (1918), *Krieg und Gesellschaftsgeist* (1914), *Die Kriegsnot der Presse* (1915), *Die politischen Rechte während des Krieges* (1915, Klein se nikakor ni ogreval za izrastke vojne in vojaške uprave, kakor tudi ne za vladanje s § 14 — str. 835 sl.), *Die Grenzen des Föderalismus* (sept.

Avstrije videl le v skorajšnji spojitvi z Nemčijo. Glede notranje ureditve republike Avstrije razvoj Kleinu ni dal prav in Klein je končno spoznal, da politika ni zanj, kakor kaže pismo str. 1108, 1109 »Mein Abschied von der Politik ist ein unbedingter. Für sie bin ich nicht ordinär genug«; držal se pa te obljube ni).

To le mimogrede, zaradi popolnejše slike. Neprimerno važnejše je ostalo iz zbirke razvidno Kleinovo delo. Iz njega hočem povzeti, da ne bom preobširen, samo to, kar je najznačilnejše za moža in kar je še danes važno in upoštevanja vredno tudi pri nas. Tudi tega je mnogo. Pred vsem treba osvetliti Kleinovo razmerje do prava, kakor se nam kaže iz nešteti izrekov njegovih, od katerih naj navedem le nastopne: »Pravo je po vsebini morala, opremljena z oblastveno silo. Gospodarski izgredi se bolj obžalujejo in obsojajo kot nemovalni kakor zaradi svoje nepravilnosti ali nesmotrenosti«. (Für die Rückkehr zum Rechtsbewusstsein 1921, str. 434). — Pravo je le redkokdaj oplodilo gospodarske probleme, v času svetovnega prometa, mednarodnih vplivov in tekem pa pravna veda že celo ne more zahtevati, da bi vodila tokove gospodarstva. Skromno mora biti pomožna veda in storiti, kar je gospodarski potrebno... (Die Entschuldungsfrage auf dem Juristentage 1904, str. 160). »Ne da se dovolj poudarjati, da so, kakor vsi pravni, tako tudi denarnopravni problemi v najožjem stiku s socialnimi in kulturnimi mislimi, odkar je v novejšem času... poleg formalnega vzcveto, ali pravilneje, iz formalnega

1918), Über den Vertragsentwurf für Deutschösterreich str. 851), Vor der Antwort auf den Friedensvertrag von Saint Germain (str. 852), Grundgedanken des Friedensvertrages von Saint Germain (str. 860), Über die Revision des Friedensvertrages von Saint Germain (str. 874). — Iz osebnih spominov lahko dodam, da smo Slovani v bivšem justičnem ministrstvu na Dunaju pričakovali izpremembo kurza, ko je Klein postal vodja ministrstva in minister. Mislili smo, da mož učenjak in ženijalni zakonodavec ne bo mogel gledati krivic, ki so se godile Slovanom. Pa smo se prevarili. Doseglo se ni toliko kot nič. Ne morem trditi, da je bila krivda baš in samo Kleinova, ali gotovo je, da pri njem n'koli nisi vedel, pri čem si, niti ne v vsakdanjih tekočih upravnih vprašanjih, za katera se je mnogo manj zanimal, nego za legislativna. Za ta del je bilo lažje celo pod Hohenburgerjem, ki je bil odkrit nasprotnik.

prava se razvilo socialno pravo« (Geldrechtliche Probleme der Stabilisierung 1923, str. 207, prim. tudi str. 227). — »Nisem rad jurist, toda čutim vendar za vedo in njen ugled. Malo je bilo trenutkov, ko me je bilo juristovstva tako globoko sram kakor po berlinskih sklepjih, ko je tisk Nemčije in Avstrije v vseh glasovih juristom očital njihovo nesposobnost, da bi pojmovali velike gospodarske pojave, kakor kartelno gibanje, in se je porogljivo poročalo o sporu, h kateremu so dovedla naša posvetovanja«. (Die Kartellfrage, Innsbruck 1904, stran 283⁶). — Prav tam str. 286: »To danes vendar vemo, vsa pravna vprašanja so vprašanja moči... Pravo ne izključuje moči, nego jo daje. Pravo je tisto, kar spravlja z močjo, da prenašamo moč drugega, s tem, da jo povzdigne v нравstveno in državno potrebnost, kateri se uklanjamo, kakor mnogim drugim državnim potrebностям, ker jih pač s stališča države, njenega obstoja in njene blaginje, s stališča obče blaginje smatramo za neobhodne. Naloga prava ni, da se bori zoper moč na vsak način, nego da jo napravi sposobno življenja.« — »Če velja samo preprečiti ali odstraniti protipravnosti, more zakon prepovedati, uničiti, kaznovati, in tako doseže nameravani uspeh. Za gospodarski smoter kartelne zakonodaje pa to ne zadostuje. Tu se pojavlja meja zakonove moči, ki more po današnjem prometnogospodarskem ustroju proizvodnje samo braniti, dajati predpise za naše dejanje in nehanje, ščititi proizvajalca; ne more pa zakon žal nikoli ustvariti proizvajalca.« (Die Kartellfrage, Berlin 1902, str. 231). — »Mi pravniki nismo zastonj hodili v šolo zadnjih desetletij. Ni bil lahek boj niti ne lahka naloga, da se osvobodimo jako formalne logiški-dialektiske metode, po kateri smo se večinoma še učili in izobraževali, da si pogled oprostimo vseh sholastiških omejitev za moderno gospodarsko življenje, za socialne zahteve, da svojo vedo, svoje znanstveno mišljenje osposobimo — — da vanje prodre in jih oplodi ves veletok socialnega bistva.« (Die Kartellfrage, Innsbruck 1904, str. 289). »Sedanost — — ceni vse prednosti formalne intelektualnosti, toda instinktivno čuti po-

⁶ Na Juristentagu 1902 v Berlinu ni prišlo do primernih zaključkov o kartelnem vprašanju, zato se je vprašanje postavilo na dnevni red Juristentaga v Innsbrucku 1904.

trebo, da pravoslovje bolj in bolj — — postane iz zgolj mireče socialno produktivna, ne na učno stolico in sodno dvorano omejena umetnost.« (Emil Steinbach, 1907, str. 1045). Z eno besedo, pravo in pravna veda Kleinu nista bili sami sebi namen, bili sta mu socialna funkcija. Da pri vsem tem ni podcenjeval pomena prava, se zlasti jasno vidi iz poljudnega predavanja »Was wir dem Rechte zu danken haben« (l. 1890, str. 379).

Nadaljnji izreki kažejo obenem, kako resno in važno je Kleinu bilo zakonodavno delo, n. pr. »Bogati promet je rojeni sovražnik enostavnega prava. Njemu je pripisati, da je vedno težje najti kolikortoliko zadostne besede in pojme v zakonih; zaradi njega mora vsaka pravna norma računati z vsemi možnostmi, ki se dajo ali ne dajo zamisliti, in tako mora postati vedno bolj tekoča, nedoločena.« (Die Kartellfrage, Innsbruck 1904, str. 285). — Pravo zanjo (za zakonodajo — — ni več iz tekočega vrveža zajeta modrost življenja, nego trenutna slika življenja samega. Prej iz prava več ali manj izgnano, se kaže življenje kot njegov gospodar. — — Da se z elementi življenja, ki dero v pravo, včasih sprejmo tudi politično vrvenje ali nedobojevani boji, je po naših izročilih vse prej nego razveseljivo. — — Pred vojno je seveda zakonodavna umetnost redno mislila na to, da postavi pravne norme šele, ko politike ne bi več prehudo dražile, in da jih obrusi tako, da bi dale čim manj povoda za politična trenja. Tako previdno se v bodoče najbrže ne bo dalo več ravnati. — — Zakonodaji bo treba omogočiti, da svoje delo opravlja z mirnim premislekom in s sodelovanjem vseh prizadetih stanov in skupin. — — Pravo postaviti na voljo kateregakoli poedinca ali večine in ravnati z občno blaginjo, moralo in kulturo kot z mrtvimi postavkami, bi bila huda zmotna, ker bi morala, čeprav ponovljena v zakonskih oblikah, slednjič pravo spremeniti v silo.« (Das neue Recht, 1920, str. 429 sl.)⁷ — — »Steinbach se je kot zakonodavec moral boriti z drugo oviro: z malo razvitim umetniškim čutom za obliko. O stilizaciji v oblikujoči umetnosti se da različno misliti,

⁷ Res, da so ti izreki bili namenjeni strankarskim bojem v avstrijski republiki, toda mutatis mutandis imajo občno veljavnost.

zakon pa vedno zahteva stilizacijo. Ne da se kar zapisati, treba ga zgraditi po dobrih arhitektonskih pravilih.« (Emil Steinbach, 1907, str. 1046). »Stvarna nezadostnost mnogih novih zakonov izvira iz dveh činjenic. Po eni strani sta se gospodarstvo in promet neizmerno specializovala. V vsaki njihovih neštetihi panog je mnogo običajev, prometnih šeg, tehniškega in pod vplivom gospodarskih ali družbenih sil imajo iste pravne norme često na raznih poljih gospodarstva in prometa povsem različne učinke. Dočim to od zakonodavca zahteva več, manjka v drugo roko vsakega zanesljivega jamstva za to, da zakonodavna tela vedno razpolagajo z znanjem in na skušnje oprtim razumevanjem, ki sta potrebni v poedinem primeru. (Parlamentarische Gesetzgebung, 1917, str. 644).⁸ Vendar Klein ni bil prijatelj pravnega razvoja po sodniških izrekih: »Čim več današnje prilike zahtevajo od zakonodavca, tem redkejša se sme pričakovati, da bi pravotvorni sodniški izrek res nadomestil zakonsko pravo. Razen tega pa manjka prav najplemnitejšega, najboljšega učinka zakonskega prava, njegove očuvalne in vzgojne sile pravo, ki je priznано samo v sodniškem izreku; ta z malimi izjemami ostane juristovsko pravo.« (Die Revision des Bürgerlichen Gesetzbuches, 1904, str. 154).

Povsem dosledno Klein ni bil pristaš svobodnega sodstva. Značilni so sledeči izreki: »Pravo sploh ni sodniška last, nego občno dobro. Njegova glavna vrednost ni v razmerno maloštevilnih sodniških pravorekih, nego v milijonih lajiških pravorekov vsakdanjega prometa. Sodnikova sodba izjavlja, kaj naj bi bile stranke storile, preden so prišle k sodniku. V sodstvu mora priti do veljave, kar je tudi veliki neuki množici razumljivo in pristopno, ne pa nepreračunljive izjave prekultiviranega osebnega pravnega čuta. Poslovni promet bi izgubil vso varnost, ako bi sodnik vsak hip smel preizkusiti zakon, ali je primeren času, in ga za poedini primer razveljaviti, če

⁸ Kakor je to — vedno bolj — res, tako malo je verjetno, da bi se dal oživitvoriti Kleinov predlog, da naj parlament iz poklicnih slojev izbere veščake, ki bi sodelovali pri posvetovanjih v odsekih. Danes je politicum tudi civilna zakonodaja, za katero je Klein to predlagal v prvi vrsti.

je drugačnega mnenja. — — Z eno besedo, če pomislimo na državno in družbeno funkcijo prava, po Cn. Flaviju propovedovanega kulta individualizma v sodstvu pač ne bomo mogli imenovati drugače nego antisocialnega — — (Der Kampf um die Rechtswissenschaft, 1906, str. 399). — In v intervjuju 1914 (str. 1028) je na dotično vprašanje izjavil: »— — kakor bi bilo želeti, da bi se sodstvo moglo prilagoditi najpoedinejšemu primeru — — vendar menim, da sodnik v izvestnem smislu mora biti vezan. Tem svobodnejši pa in dalekovidnejši naj bo zakonodavec.«

Po vsem tem je razumljivo, da se je Klein, dasi — ali ker? — je visoko cenil rimsko pravo (str. 1019), toplo zavzemal za gospodarsko, živlensko izobrazbo pravnikov: »Pred vsem ni dvoma, da je za gospodarsko izobrazbo pravnika neobhodno potrebno, da se spozna v narodnogospodarski in finančni vedi, bankarstvu, davčnem pravu, socialni zakonodaji in socialni politiki in da zato treba te vede na vseučilišču intenzivno gojiti — —.« Tožbe zaradi preobremenitve niso resne: »Kaj pomaga odpuščati učenje in izpite, ko se na prvem koraku v življenje srečamo s temi stvarmi, neglede na to, da so imenovane snovi danes našemu življenju in našim duševnim interesom mnogo bližje nego strogo pravna snov in se jih bo zato čisto lažje naučiti nego pozitivnega prava.« — — »zahtevati, da se tudi nauk o zasebnem in javnem pravu — — skrbno ozira na dotične gospodarske in socialne momente, s tem, da v pravnem nauku vedno upoštevajo in razlagajo gospodarske ali socialne strani pravnih pojavov in razmerij, iz teh področij izvirajoče nagibe za pravni razvoj, vpliv pravnih naprav na narodno gospodarstvo in na sestavo družbe. « — — »Ako se jurist dosledno opozarja, kako revno in nezadostno je zgolj juristično motrenje, bi se navadil, da bi vse pojave meril z merilom, ki bi bilo opredeljeno gospodarski in socialno, in zveza vseh teh funkcij družabnega življenja bi se morala zrcaliti v njegovi sodbi.« (Die Mittel zur wirtschaftlichen Ausbildung der Juristen, 1911, str. 424, 425).⁹

⁹ Članek je prirojen predvsem za nemške prilike. Na naših univerzah se smatrajo vsi predmeti za enakovredne in tudi metoda pouka

Upam, da se mi je s temi citati bolj posrečilo pred-
očiti Kleinovo splošno znanstveno mišljenje, nego bi spričo
tako obširnega gradiva mogel s še tako podrobnim obravna-
vanjem poedinih člankov in govorov. Ipak ne morem mimo
vseh posameznih študij. Zanimivo je predvsem Kleinovo sta-
lišče napram razvoju civilnega procesa. Glavni vir razvoja
procesnega prava in sprememb v njem mu je človeška slabost
in zloba, ki v vsakem procesnem sistemu zlorablja njegove
institucije, dokler se zakonodaja ne upre in ne prepreči mož-
nosti zlorabe (šikan), ki jih nudi izvestni procesni sistem, z
novim procesom. (Poskusno predavanje na dunajski univerzi
1885, str. 3 sl.). Najsi je to mnenje povsem pravilno ali ne,
gotovo je, da se pozna v naših procesnih zakonih povsod in
da so naprave, s katerimi je Klein opremil zakon, da brezob-
zirno zapre vrata zlorabi, v veliki meri vzrok njegove izredne
kakovosti. Značilni so za pojmovanje procesnega prava izreki
v predavanju »Zeit- und Geistesströmungen im Prozesse«
(1901, str. 138 — mimogrede naj omenim točno kritiko starejših
procesnih sistemov v tem predavanju): Smotren in v skladu
z modernim pojmovanjem države bo proces samo, če je pravna
zaščita ne šele s sodbo, ampak od prvega koraka v postopanju
res dajanje državne pomoči. To ni utopija, treba le osvoboditi
vezano moč sodnikovo in jo, kakor moč drugih državnih or-
ganov, dati v službo pravice, občnega blagra in družbenega miru.
Kajti vse to nam čuvajo oblike in formule procesa. V njem se
tako kažejo meje naše nrayne moči. Dobra volja bi napravila
proces nepotreben; zato koraka proces, brez katerega ne iz-
haja nobena doba, prav za prav kot spričevalo vedno enake
človeške nepopolnosti in slabosti skozi zgodovino. — — Vsaka
dobro izvedena pravda je triumf prava, toda za državo in
družbo, za politiko, za narodno blagostanje, za etiko, kulturo
in človekoljubje je **en** brez sile in trenja pravilno izpolnjen
pravni posel neizmerno večji dobiček nego sto brezhibnih
pravd.

zasebnopravnih disciplin ustreza več ali manj gori navedenim zahtevam.
Napačno bi pa razumel Kleina, kdor bi mislil, da je pravni pouk stavil
za gospodarski in socialni, le izenačenje je hotel.

Dasi nam je Klein pred vsem procesualist, vendar nikakor ni pretiraval pomena procesnega prava: »Proces je **sredstvo** za ugotovitev materialne pravice in to mora ostati. Znanje materialnega prava in njega pravilna uporaba sta prvo, sicer manjka procesu socialne upravičenosti, sicer je prazno tekoč, klepetajoč mlin.« (Die praktische Anwendung der neuen Prozessgesetze, 1899, str. 89).¹⁰ V isti razpravi Klein tudi naglaša potrebo, zopet in zopet proučavati zakon, sicer se to, kar se ne rabi često, sploh izgubi za pravno življenje (»die **rechtsvernichtende** Macht des Vergessens«).

Razprava »Die Lebenskraft des A. B. GB.« (ob stoletnici, 1911), jasno kaže, od kod življenska sila občnega državljankega zakonika, in kje in kako ga treba popolniti zlasti glede mladinskega prava. Zaščita mladine je bil sploh Kleinov najljubši tema, vedno in povsod naglaša, kako potrebna je: »za državo in njen narod ni večjih življenskih vrednot od njihove mladine, kajti država in narod živita za bodočnost.« (Rede am ersten österr. Kinderschutzkongress, 1907, str. 499). Ko kritikuje prvo delno novelo k o. d. z., ji zamerja najbolj to, da ne sega dovolj daleč v zaščiti mladine (Eine Kriegsnovelle zum BGB, 1914, str. 194 sl.), kakor je vladi zameril, da ni spravila v življenje mladinskega kazenskega prava.

Iz občnega civilnega prava bi še opozoril na razprave o dedni stavbeni pravici, glede katere je Klein pričakoval, da bo izdatno podprla izvedbo stanovanjske reforme, za katero se je mnogo zavzemal. Dvomim, da je uresničitev teh nad preprečila samo vojna. — Tudi za nas je zanimiv članek »Die Entschuldungsfrage auf dem Juristentage« (1904, str. 156). — Klein vidi rešitev kmeta edino v združnem delu, zlasti pa pobija ustanovitev zadolžitvene meje, ki je čisto zunanje sred-

¹⁰ Ako se pri nas z uvedbo novih procesnih zakonov uvede tudi institucija pisarniških instruktorjev — in morala bi se — naj bi si gospodje, ki bodo določeni za instruktorje, po nekajkrat prečitali Kleinov nagovor na prvi konferenci sodnih instruktorjev (str. 82). Težko, da bi jim kdo mogel krajše in točnejše povedati, česa treba in česa se jim je čuvati. Zlasti pa bi pri nas, kjer v mnogih ozirih oblika ubija misel in gre v nekaterih krajih in izvestnih upravnih panogah birokratizem v najslabšem smislu uprav v klasje, trebalo v pravem in prenesenem pomenu pamtiti, da »ne sme priti do poslovniskega sodstva ali poslovniske vede«.

stvo, ne sega zlu do temelja, podražuje osebni kredit in spravlja kmeta v roke oderuhom, zlasti če ni preskrbljeno za reden kredit. Kakor da bi bil mislil na velik del naše domovine! — Previdnost Kleinovo v zakonodavnih vprašanjih kaže razprava »Der Weg« (1905, str. 393). Ko je prevzel vodstvo just. ministrstva, so mnogi od njega pričakovali in zahtevali spremembo bračnega prava. Fino je odgovoril, da dobimo boljše bračno pravo, če ga bo zahteval javno življenje določujoči duh naroda, če bo sam za to zrel. Ne gre rotiti moža (Kleina), nego razgibati duhove množice.

V trgovinskem pravu se je Klein bavil zlasti s karteli, z oblikami in ustrojem gospodarskih združenj, s poenotenjem meničnega prava. Razprave o teh predmetih, dasi deloma stare nad 20 let, zaslužijo vso pozornost. Izmed člankov kazensko-pravne vsebine naj opozorim na mnenje, dano za 15. mednarodni časnikiarski kongres v Rimu (1911) o predmetu »Der Zeugniszwang gegen die Presse« (str. 372 sl.).

Da je bil Klein odličen stilist, je splošno znano. To se vidi tudi njegovim govorom, od katerih naj omenim le one v parlamentarni debati o civilnih procesnih zakonih (str. 47 do 81)¹¹ in o kartelnem vprašanju na Juristentagu v Innsbrucku (str. 249—302). Kakor pa so sijajno napisani, so vendar komaj senca govorjenih, kajti Klein je kot govornik naravnost fasciniral. Kdor ga je čul, bo tu spoznal enega vzrokov, da se je Klein tako zavzemal za živo besedo v pravdi in da je tako neusmiljeno pobijal vse nepotrebno pisanje. Razumel bo, da je bridko tožil, da se senžermenska pogajanja vrše samo pismeno, in da temu pripisuje znaten del avstrijskih neuspehov. Dvomiti smemo, ali ima prav, toda značilno je zanj.

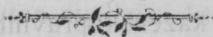
Pisma so naslovljena izdajateljici, eno izdajatelju knjige. Priznati moram, da so mi bila za Kleina - človeka pravo od-

¹¹ Precej je Klein delal s statistiko, ko je branil svoje procesne zakone. Značilen je izrek (Die Parteienverletzung im künftigen Prozesse, str. 41.) »...sodbe o tem predlogu osnutka bi bile pač z vsega početka milejše, ako bi praktični juristi bolj gojili pravno statistiko.« Pri nas je, kolikor vidimo, pravosodna uprava sploh ne goji, niti ne vemo, ali vsaj surovi material zbira povsod. Marsikateri zakon ali naredba bi bil drugačen, ako bi se poklicani faktorji vsaj malo bavili z »nadležno« statistiko.

kritje, kajti v službi je bil Klein vsaj z nami nižjimi, ki smo itak le prav redko prišli z njim v stik, samo služben in izven službe v družbi sicer duhovit, tudi sarkastično šaljiv, nikoli pa ni pokazal niti najmanj svojega čustvovanja.¹² Iz pisem pa vidimo, kako se je mož pri svojem delu boril sam s seboj, kako neprijetna mu je bila borba v javnosti, zlasti z manj vrednimi nasprotniki, kako je užival prirodo in umetnost na Tirolskem, v Italiji in v našem Dubrovniku (pismo iz l. 1919): »Smel sem se zanesti na Tvoj dobri okus, toda vendar presega ta kot zemlje vse, kar se da misliti. Ko sem davi stopil na balkon, me je kar prevzelo, da sem toliko lepega obsegel z enim pogledom.« Iz drugega dubrovniškega pisma se pa tudi vidi, koliko je trpel, ko se je moral posloviti — ne od ministrovanja, nego od svojega delokroga — — »tako brez smotra, tako popolnoma brez cilja in koristi, kakor moja eksistenca, ni vendar nobena«.

Sklepam z besedami, s katerimi je Klein v intervjuju orisal svoje življenje (str. 1029): V mojem življenju je malo zanimivega ali celo romantičnega. Najbolj morda sili v njem v ospredje, da sem vedno delal kot žival, kajti naše današnje življenje zahteva pridnost kot temeljni pogoj vsake eksistence in vsakega uspeha.« Zamolčal je, da je bil ženijalen človek.

¹² Klein je bil samec. Včasih je pri obedu prisedel k mizi, kjer so obedovali uradniki iz raznih ministrstev, zlasti justičnega. Tam sem ga imel priliko izvenslužbeno spoznati tudi jaz. Vedel se je povsem neprijetno, toda že sam naziv ekscelenca mi pripuščal nikakršnega približanja. Trdilo pa se je splošno, da je tudi večini svojih najbližjih sodelavcev bil često neprijeten šef, da si je cenil inteligenco in delavnost tudi pri drugih.

Nova knjiga o našem tiskovnem pravu.

Dr. Metod Dolenc.

I. Zagrebški redni vseučilišni profesor za kazensko pravo dr. Stanko Frank, bivši glavni urednik uglednega dnevnika, torej dober poznavalec novinarstva, je napisal štu-